Ajankohtaiset saamelaisasiat

Perustuslakivaliokunta 3.2.2022

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

VUOIGATVUOĐAMINISTERIIJA
RIEHTIMINISTERIÖ
VUÕIGGÂDVUÕTTMINISTERIA

Hallitusohjelman kirjaukset saamelaisiin liittyen

”Osana perusoikeuksiamme on alkuperäiskansamme saamelaisten kielelliset ja kulttuuriset oikeudet, joita valtio on sitoutunut kunnioittamaan ja edistämään.”

”Hallitus kunnioittaa ja edistää kaikkien saamelaisten ja saamelaisryhmien kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien toteutumista ottaen huomioon kansainväliset sopimukset. Osana tätä työtä selvitetään ILO 169 -sopimuksen ratifioinnin edellytyksiä. Jatketaan työtä saamelaiskäräjälain uudistamiseksi. Totuus- ja sovintokomission työtä jatketaan. Selvitetään pikaisella aikataululla saamelaiskäräjävaalien ajankohtaan liittyvä kysymys.”

Lisäksi on useita mainintoja saamelaisten kielellisiin oikeuksiin liittyen, kirjaus kielipoliittisesta ohjelmasta sekä kirjaus kielipesätoiminnan vahvistamisesta. Alkuperäiskansojen oikeuksia korostetaan hallitusohjelmassa myös arktiseen politiikkaan ja kaivostoimintaan liittyen.

MATKAOHJELMA 15.3:

- tapaaminen SaKä:n kanssa (neuvotteluvelvoitteen toteutuminen sekä ajankohtaiset lainsäädäntöhankkeet, mm. saamelaiskäräjälain uudistus)
- Tapaaminen Saamelaisten totuus- ja sovintokomission komissaarien kanssa

Neuvotteluvelvoite (saamelaiskäräjälain 9 §)

- Viranomaisten velvoite neuvotella saamelaiskäräjien kanssa laajakantoisista ja merkittävistä toimenpiteistä, jotka voivat vaikuttaa saamelaisten asemaan.
- Ihmisoikeusmyönteinen tulkinta: taustalla ns. FPIC –periaate (Free Prior Informed Consent), eli vapaa tietoon perustuva ennakkosuostumus.
- Oikea-aikaisten ja yhteisymmärrykseen pyrkivien neuvotteluiden käyminen toteuttaa itsemääräämisoikeuteen liittyviä periaatteita. Kyse ei ole veto-oikeudesta.
- Alkuperäiskansaoikeuden kehitys ml. ihmisoikeuselinten suositukset.

Saamelaiskäräjälain uudistus

Ns. Timosen toimikunnan mietintö

- Hallituspuolueiden ja saamelaiskäräjien edustajat
- julkaistiin 11.5.2021; sisältää Juha Joonan (kesk.) eriävän mielipiteen.
- Toimikunnan työn perustana olivat mm. perus- ja ihmisoikeudet.

- Tavoitteena turvata saamelaisten itsemääräämisoikeuden toteutuminen ja parantaa saamelaisten kieltä ja kulttuuria koskevan itsehallinnon ja saamelaiskäräjien toimintaedellytyksiä.
- Kiireellisimpänä tavoitteena on korjata nykytilanne lain 3 §:n osalta, koska YK:n ihmisoikeuskomitea on todennut Suomen loukkaavan KP-sopimuksen velvoitteita.

Toimikunnan keskeiset ehdotukset

- Saamelaiskäräjälain 3 §:n vaaliluetteloon merkitsemisen edellytysten uudistaminen ja vaaliluettelon kokoaminen uudelleen
- Uuden itsenäisen ja riippumattoman muutoksenhakulautakunnan perustaminen vaaliluetteloa koskevia asioita varten
- Vaalien kehittäminen
- Viranomaisten neuvotteluvelvoitteen vahvistaminen ja uusi säännös saamelaisten oikeuksien huomioimisesta viranomaisten toiminnassa
- Muita saamelaiskäräjien toimintaedellytyksiä parantavia ehdotuksia

Ehdotetun 3 §:n lähtökohdat

- SaKäL:n mukaan saamelaiskäräjät edustaa saamelaisia
- Kv oikeus ei sisällä määräystä siitä, millä kriteereillä alkuperäiskansaan kuuluvaa henkilöä tulee määrittää

YK:n alkuperäiskansajulistuksen 33 artikla:

1. Alkuperäiskansoilla on oikeus määrätä omasta identiteetistään tai jäsenyydestään tapojensa ja perinteidensä mukaisesti. Tämä ei heikennä alkuperäiskansoihin kuuluvien yksilöiden oikeutta saada asuinvaltioidensa kansalaisuus.
2. Alkuperäiskansoilla on oikeus määrätä toimielintensä rakenteet ja valita niiden jäsenet omia menettelyjään noudattaen.

- Säännös menee saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon ytimeen: saamelaiskäräjien kokouksen tulee hyväksyä ehdotus

3 §

Oikeus tulla merkityksi vaaliluetteloon

Oikeus tulla merkityksi vaaliluetteloon on henkilöllä, joka pitää itseään saamelaisena, edellyttäen että:

1) *henkilö* itse tai ainakin yksi hänen vanhemmistaan, isovanhemmistaan *tai isoisovanhemmistaan* on oppinut saamen kielen ensimmäisenä kielenään; tai

2) ainakin *yksi* hänen vanhemmistaan on merkitty tai *on ollut merkittynä* äänioikeutetuksi 1. tammikuuta 2023 tai sen jälkeen järjestetyissä saamelaiskäräjien vaaleissa.

Vaaliluetteloon merkitsemisen edellytyksenä on myös, että tässä laissa säädetyt ikää, kansalaisuutta ja väestökirjanpitoa koskevat äänioikeuden muut vaatimukset täyttyvät.

Uusi muutoksenhakulautakunta

- Itsenäinen ja riippumaton muutoksenhakulautakunta toimisi ensimmäisenä muutoksenhakuasteena vaaliluetteloa koskevissa asioissa
- Valtioneuvosto asettaisi saamelaiskäräjien ehdotuksesta
- Lautakunnan päätöksistä haettaisiin muutosta korkeimmalta hallinto-oikeudelta, jos siihen myönnetään valituslupa

Viranomaisten neuvotteluvelvoitteen vahvistaminen

9 § Yhteistoiminta- ja neuvotteluvelvoite:

Viranomaiset ja muut julkisia hallintotehtäviä hoitavat neuvottelevat saamelaiskäräjien kanssa valmisteltaessa toimenpiteitä, joilla voi olla erityinen merkitys saamelaisille, pyrkimyksenä saavuttaa yksimielisyys tai saamelaiskäräjien suostumus

9 a § Saamelaisten oikeuksien huomioiminen:

Edistäminen, kielteisten vaikutusten vähentäminen, vaikutusten arviointi, viranomaisten toimenpiteitä koskeva saamelaiskulttuurin heikentämiskielto

9 b § Menettely yhteistoiminnassa ja neuvotteluissa:

Asian käsittelystä ilmoittaminen, oikeus kirjalliseen selvitykseen asiasta, neuvotteluiden käyminen vilpittömässä mielessä ja oikea-aikaisesti, pöytäkirjan laatiminen

Kansainvälinen arviointiseminaari 2.9.2021:

- Prof Tuomas Ojanen: ehdotettu 3 § on perusteltu ja oikeutettu muun muassa perustuslain kannalta.
- Dr Oelz ILO 169 –sihteeristöstä: sopimus sovelletaan alkuperäiskansoihin, ei alkuperäiskansojen jäseniin, eikä sopimus sisällä alkuperäiskansaan kuuluvan jäsenen kriteerejä.
- Johtaja Morten Kjaerum: alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeus on vahvistunut YK:n rotusyrjinnän poistamista käsittelevän komitean (CERD) käytännössä ja kansainvälisessä oikeudessa yleisemminkin.

- YK:n alkuperäiskansamekanismi EMRIP:n maavierailu; suosituksia 3 ja 9 §:stä.

Asian eteneminen

- Lausuntokierros kesällä 2021
- Poliittinen käsittely kesken
- 9 § neuvottelut mahdollisimman pian
- Saamelaiskäräjien kokous ottaa asiaan kantaa
- HE on tarkoitus antaa eduskunnalle keväällä 2022, jos saamelaiskäräjät hyväksyy esityksen.

- **Asia on kiireellinen**: Vaalimenettelyä on tarkoitus aikaistaa niin, että määräaika vaaliluetteloon hakeutumiselle päättyisi jo vaalivuotta edeltävän vuoden syyskuun lopussa (30.9.2022, ennen 31.12.2022), eli vaalimenettely tulisi aloittaa viimeistään elokuussa 2022. Myös vaaliluetteloon hakeutumiselle ja vaalilautakunnan työskentelylle tulee jättää asianmukainen aika.

KHO:n uusimmat ratkaisut

- KHO päätti 2019, ettei se pura aiempia ratkaisujaan YK:n ihmisoikeuskomitean ratkaisujen perusteella (vuosikirjapäätökset KHO 2019:89 ja KHO 2019:90, äänestys). Koska saamelaiskäräjävaalien vaaliluettelo kootaan edellisten vaalien vaaliluettelon pohjalta, henkilöillä oli siten oikeus äänestää myös vuoden 2019 vaaleissa.
- KHO päätti 2019, että henkilöllä on lain nojalla oikeus tulla merkityksi vaaliluetteloon vanhemman vaaliluettelomerkinnän perusteella myös silloin, kun vanhemman äänioikeus perustuu KHO:n päätökseen (vuosikirjapäätös KHO 2019:123). Tällä perusteella vaaliluetteloon merkittiin 27 henkeä.

KHO jatkuu

- Loput vuoden 2019 vaaleja koskeneet ratkaisut annettiin huhtikuussa 2021. Vaalien tulosta koskeneet valitukset hylättiin.
- Vaaliluetteloon merkittiin vielä 37 henkeä. Yhteensä 124:ssä tapauksessa valitus ei menestynyt. YK:n ihmisoikeuskomitean ratkaisuihin nojaten KHO näyttää muuttaneen tulkintaansa liittyen 2 kohdan lappalaiskriteerin soveltamiseen (vuosikirjapäätös KHO 2021:46). Uusien henkilöiden merkitseminen näyttääkin perustuvan kielikriteerin ja jälkeläiskriteerin tulkintaan (näiden tulkintaa koskevat vuosikirjapäätökset KHO 2021:45, KHO 2021:47, KHO 2021:48).

Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio: tapaaminen komissaarien kanssa

- Valtioneuvosto on asettanut Saamelaisten totuus- ja sovintokomission valtioneuvoston istunnossa 28. lokakuuta 2021.
- Työtä Saamelaisten totuus- ja sovintokomission perustamiseksi on jatkettu pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman mukaisesti.
- Asiaa on valmisteltu tiiviissä yhteistyössä Suomen valtion, Saamelaiskäräjien ja Kolttien kyläkokouksen edustajien kanssa.
- Komission tavoitteena on koota saamelaisten kokemukset Suomen valtion ja eri viranomaisten toimista sekä tehdä tämä tieto näkyväksi.

- Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio on toiminnassaan itsenäinen ja riippumaton. Siihen kuuluu viisi komissaaria, joista kaksi on asetettu valtioneuvoston esityksestä, kaksi Saamelaiskäräjien esityksestä ja yksi Kolttien kyläkokouksen esityksestä.

- Komission jäsenet ovat:
- väitöskirjatutkija, oikeustieteiden kandidaatti Heikki J. Hyvärinen
- hallintotieteiden maisteri Irja Jefremoff
- arkkipiispa emeritus, teologian tohtori Kari Mäkinen
- työelämäprofessori, oikeustieteen tohtori Hannele Pokka
- filosofian maisteri Miina Seurujärvi

Komission toimeksianto

- Tunnistaa ja arvioida saamelaisten historiallista ja nykyistä syrjintää, mukaan lukien valtion sulauttamispolitiikkaa, sekä oikeuksien loukkauksia.
- Selvittää, miten tämä vaikuttaa saamelaisiin ja heidän yhteisöönsä nykyisessä tilanteessa.
- Ehdottaa, miten voitaisiin edistää yhteyttä saamelaisten ja Suomen valtion välillä sekä saamelaisten keskuudessa.
- Lisätä tietoisuutta saamelaisista Suomen alkuperäiskansana
- Komissio laatii raportin 30.11.2023 mennessä

- Saamelaisten psykososiaalinen tuki on olennainen osa prosessia.
- TSK:n sihteeristö: pääsihteeri Anni-Kristiina Juuso ja kolme työntekijää.
- info@sdtsk.fi; komission verkkosivut https://sdtsk.fi

- Komission seurantaryhmä asetettiin 5. marraskuuta 2021. Seurantaryhmässä on jäsenet Saamelaiskäräjiltä, Kolttien kyläkokoukselta, eduskunnassa edustettuina olevilta puolueilta, sekä Suomen ev.lut kirkolta ja Suomen ortodoksiselta kirkolta.

Muita ajankohtaisia saamelaisasioita

- ILO 169 –arvioidaan edellytyksiä ratifioida sopimus
- Pohjoismainen saamelaissopimus; parafoitu; keskustellaan jatkoaskelista
- VN:n piirissä on vireillä useita saamelaisiin liittyviä hankkeita: esim. saamelaiskulttuurin heikentämiskieltojen lisääminen eri lakeihin (ilmastolaki, luonnonsuojelulaki, kaavoitus- ja rakentamislaki) ja kielelliset oikeudet (kielipesät, saamenkielinen opetus).
- Tenojoen kalastus, kaivoslaki, poronhoitolaki yms.

- Kv. ihmisoikeusvalvontaelinten suositukset ja ihmisoikeusvalitukset

MATKAOHJELMA/16.3: tutkijatapaaminen; perinteiset elinkeinot, kielen ja kulttuurin säilyminen.

KIITOS!

LISÄTIETOJA

Oikeusministeriö

neuvotteleva virkamies Yrsa Nyman,
p. 02951 50293

sähköpostiosoitteet
etunimi.sukunimi@gov.fi

OIKEUSMINISTERIÖ

www.oikeusministerio.fi

Facebook: facebook.com/oikeusministerio
Twitter: twitter.com/oikeusmin @oikeusmin

Käyntiosoite: Eteläesplanadi 10, Helsinki
Postiosoite: PL 25, 00023 Valtioneuvosto

Vaihde: 029 516 001